

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PI 29, 00023 Helsinki

Asia: lausuntopyyntö 23.6.2010 Dnro 18/010/2010

Taidemaalari liitto ry:n pyydetty lausunto esityksestä hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi Taiteen edistämiskeskuksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Esityksellä hallituksen esitykseksi eduskunnalle Taiteen edistämiskeskuksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (jäljempänä esitys) olisi toteutuessaan laajamittaisia kulttuuripoliittisia vaikutuksia. Ehdotetut muutokset vaikuttaisivat suoraan taiteen tekemisen edellytyksiin ja sitä kautta taiteen sisältöihin. Nämä vaikutukset liittyvät esimerkiksi siihen, miten luovuutta tuetaan, millaisella asiantuntemuksella tukipäätöksiä tehdään ja kuinka lähellä tai kaukana päätöksentekijät ovat poliittishallinnollisesta järjestelmästä. Esitykseen kirjatut perustelut ovat lähinnä hallinnollisorganisatorisia. Kulttuuripoliittiset vaikutukset on esityksessä jätetty pohtimatta ja perustelematta.

Lausunnossamme haluamme kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin esityksen ongelmiin:

- Arm's length periaatteen vesittäminen
- Vertaisarviointi vaikeutuu
- Ehdotettu uusi visuaalisten alojen toimikunta liian suuri ja raskas
- Taidelajien väliselle keskustelulle ei ole mahdollisuuksia
- Esityksen perustelut eivät lähde taidemaailmasta, vaan hallinnollisesta ajattelusta

Arm's length periaatteen vesittäminen

Esityksessä korostetaan monissa kohdin vertaisarvioinnin tärkeyttä ja sitä, että vertaisarviointi toimikuntien toiminnassa säilyy. Vertaisarvioinnista kuitenkin luovutaan kaikkien muiden tukien, paitsi apurahojen osalta. Koska näitä muita tukia on huomattava määrä ja ministeriön on tarkoitus delegoida tukien jakamista vastaisuudessa entistä enemmän Edistämiskeskukselle, siirretään huomattava osa taiteen tuesta arm's length periaatteen piiristä pois. Toteutuessaan tämä muutos tulisi todennäköisesti vaikuttamaan olennaisesti myös taiteen sisältöihin.

Edistämiskeskuksen johtajalle delegoidaan esityksen mukaan siis päätösvalta muiden tukien jakamisessa. Hänellä ei kuitenkaan ole tukena hallitusta tai johtokuntaa, siis nykyisen taidetoimikuntalaitoksen tapaista taiteenkeskustoimikuntaa, jossa eri taiteen lajien edustajat voisivat yhdessä keskustella ja linjata tukien jakoa ja taiteen edistämisen painopisteitä. Koska yksikään valittu johtaja ei voi olla asiantuntija kaikilla taiteen aloilla, johtaa esityksen toteutuminen helposti siihen, että tukipäätökset tehdään numeerisin mittarein eikä tunnistamalla taiteellinen omaperäisyys.

Myös toiseen suuntaa eli ministeriöön päin asiantuntisuus vähenee. Taidetoimikuntalaitos on toiminut tähän asti ministeriön asiantuntijaelimenä. Esityksessä Edistämiskeskus kutistuu hallinnoivaksi ja taidetoimikuntien toimintaa tukevaksi virastoksi. Koska yhteinen taiteen keskustoimikuntaa vastaava elin puuttuu esityksestä, ei Edistämiskeskuksella ole enää roolia asiantuntijaelimenä eikä se anna lausuntoja opetusministeriölle. Ministeriö tulee myös tulevaisuudessa jakamaan ainakin joitakin tukia ja tekemään taidekentän kannalta tärkeitä strategisia linjauksia. Taidekentän asiantuntijuuden väheneminen näissä päätöksissä on erittäin ongelmallista.

Esitetty uusi visuaalisten alojen toimikunta

Ehdotuksen mukaan taidetoimikuntalaitosta tulisi muuttaa nykyistä joustavammaksi (sivu 14), jolloin mm. tulisi luopua jaostoista. Tämän väitetään lisäävän taidealojen välistä tasa-arvoa ja mahdollistavan yhdenmukaisten myöntökriteerien käytön. Samalla halutaan että sama ryhmä vastaisi useamman toimikunnan asioiden valmistelusta (sivu 17). Nämä kaksi muutosehdotusta ovat ristiriidassa toistensa kanssa, koska tällainen asioiden keskitetty valmistelu heikentää eri taidealojen asiantuntemusta valmisteluvaiheessa, ja taiteen alojen välinen tasa-arvo saattaa järkkyyä.

Eräänä tavoitteena tuodaan esille taiteen keskustoimikunnan kehittäminen paremmin vastaamaan muuttunutta taiteen alojen toimintaympäristöä (sivu 15). Tässä yhteydessä herää kysymys, että saavutetaanko tällainen tavoite supistamalla toimikuntien lukumäärää ja poistamalla jaostot. Päinvastoin riittävä määrä toimikuntia ja jaostoja turvaa kaikkien alojen edustuksen ja näin ollen välillisesti näiden eri toimintaympäristöjen toimivuuden. Esityksen mukaisen, ministeriön tulohajauksessa toimivan taidehallinnon keskuselimen perustaminen (sivu 15) vähentäisi sekä taiteen autonomiaa että virkamiesten ja kentällä työskentelevien ammattitaiteilijoiden / taideasiantuntijoiden välistä tärkeitä keskustelua ja yhteydenpitoa. Hyvä asia on, että näyttöapurahalautakunta säilytettäisiin, koska myös yksittäisten taideprojektien rahoituksessa vaaditaan riittävää kenttä-asiantuntemusta.

Sivulla 18 todetaan, ettei esityksellä olisi vaikutusta taiteilijoille myönnettäviin apurahoihin, kun kyseessä on ensisijaisesti hallinnollisesta ja organisatorisesta rakennemuutoksesta. On vaikeaa hyväksyä sitä, etteikö organisatorisilla ja hallinnollisilla muutoksilla, jotka ovat tätä luokkaa, olisi ajan myötä myös vaikutusta apurahoihin, varsinkin kun asioiden valmisteluprosessi muuttuu ja taidetoimikuntien lukumäärää supistetaan. Taiteen autonomiaa supistetaan selkeästi näillä muutoksilla ja tämä ilmenee myös esityksen tavoitteesta selkeyttää ohjaajan ja ohjattavan asemaa ja vastuita (sivu 19). Uutta lakia säädettyä on erittäin tärkeää, että turvataan eri alojen edustus ja asiantuntemus toimikunnissa. On hyvä, että esityksessä tuodaan esille, että toimikuntien jäsenmäärä voisi vaihdella sen mukaan miten laaja-alaisia toimikunnat ovat (sivu 22).

Esityksessä visuaalisten alojen toimikuntaan ehdotettujen taiteenalojen kesken vallitsee suuria eroja. Esimerkiksi elokuvan ja usein myös mediataiteen tuotantorakenteet poikkeavat täysin vaikkapa taidemaalauksen

tuotantotavoista. Myös näiden taiteenalojen jakelukanavat poikkeavat täysin toisistaan. Monistettavia elokuvia ja mediataidetta voidaan kohtuullisin kustannuksin jakaa laajalti, taidemaalauksessa uniikkien taideteosten jakelukanavana ovat lähinnä galleriat.

Elokuvataiteen sisällyttäminen samaan toimikuntaan kuvataiteen kanssa ei palvele kummankaan taiteenalan käytäntöjä; syynä ei ole taidemuotojen vaan rahoituksen erilaisuus. Kun kotimaisen elokuvan tuotantokustannukset ovat kuitenkin yli miljoona euroa perokuva, tätä toimintamuotoa ei mitenkään voida rinnastaa yksin työtään tekevään, alle 15000 €/n vuosituloilla sinnittelevään kuvataiteilijaan.

Kuvittajat ja sarjakuvataiteilijatkaan eivät kuulu kuvataiteen piiriin. Järkevintä olisi ehdottaa mallia, jossa yksi jaostoista olisi arkkitehtuuri ja taideteollisuus, tämä sisältää kuvittajat.

Sarjakuvataiteilijat ovat omimmillaan kirjallisuuden sisällä. Kuvitettuja tarinoita painotuotteina. Elokuvataiteen toimikunnan tulisi olla erikseen. Visuaalisten taiteiden toimikunta voisi sisältää valokuvan, kuvataiteet, mediataiteen, performanssin, eli sen, mitä nykytaiteen kentällä nyt muutenkin liikkuu. Mutta toimikunnan jäsenmäärän tulisi olla niin suuri, että vertaisarviointi toimisi hyvin.

Vertaisarviointi romuttuu

Esityksessä todetaan moneen otteeseen, että vertaisarvioinnista ei haluta luopua. Myös taiteilijat itse ovat eri yhteyksissä korostaneet vertaisarvioinnin säilyttämisen tärkeyttä. Nykyinen apurahajärjestelmä, jota monien tehtyjen tutkimusten mukaan pidetään hyvin toimivana, perustuu nimenomaan vertaisarviointiin. Vertaisarviointi ei tarkoita sitä, että taidekentän portinvartijat (museonjohtajat, galleristit, kriitikot) arvioivat apurahojen hakijoita, vaan arvion tekevät taidekentän valitsevat taiteilijakollegat. Esityksessä valtioneuvostolle annetaan mahdollisuus nimittää keitä tahansa sopiviksi katsomiaan henkilöitä toimikuntiin. Näin sidottaisiin entistä tiukemmin apurahajärjestelmä poliittiseen päätöksentekoon. On huolestuttavaa, että esityksen mukaan toimikuntien jäsenten määräämistä ei voitaisi enää sitoa pelkästään järjestöjen ja laitosten ehdottamiin henkilöihin (sivu 23). Tälle muutokselle ehdotuksessa esitetyt perustelut eivät ole riittävät. Myös alueellisten toimikuntien ehdokkaiden nimeäminen tulee sitoa keskeisten taidealan järjestöjen ja instituutioiden nimeämiin ehdokkasiin.

Esityksessä tehdään uusi kulttuuripoliittinen linjaus, joka ei välttämättä tue esimerkiksi luovuutta. Luovuuden tarkastelukulmasta tärkeä kysymys on, miten taidekenttä stimuloi tai latistaa luovuutta? Taidekentän tulee voida toimia suhteellisen itsenäisesti, esimerkiksi yhteiskunnan poliittisten ja taloudellisten pyrkimysten ulkopuolella. Sen toiminnan tulisi olla vain sen verran organisoitunutta, että ei synny itseään ylläpitävää byrokratiaa ja joustamattomuutta. Luovuuden kannustamiseksi annettu tuki on erityisen tärkeää siinä vaiheessa, kun taiteilija on kehittelemässä jotakin aivan uutta. Kentän positiivinen rooli on toimia katalysaattorina. Myös apurahojen jaon muodossa tapahtuva valinta voi olla katalysoivaa. Tällaiseen katalysoivaan

tukemiseen pysytään vain silloin, kun päätöksentekijät eli toimikuntien jäsenet ovat erittäin hyvin perehtyneitä kyseiseen taiteen alaan.

Taidetoimikuntien toiminta esitetään muutettavaksi esittelymenettelyksi. Esittelymenettely on hallinnollisesti huomattavasti raskaampi menettely, kuin nykyinen vertaisarviointiin perustuva toimikuntatyöskentely. Esittelymenettely on ongelmallinen, koska kuvataiteessa on erittäin vaikea löytää mittareita, jotka kuvaisivat hakijoiden todellista ansioituneisuutta taidekentällä. Visuaalisella alalla esimerkiksi ansioluetteloiden vertailu on haasteellista, sillä mm. näyttelyosallistumisten määrä poikkeaa huomattavasti, kun kyse on taidemaalari- tai mediataiteilijasta. Uniikkien, monesti suurikokoisten maalausten liikuttelu paikasta ja näyttelystä toiseen on kallista ja työlästä, mediataiteilijan teosdisketti liikkuu helposti vaikkapa maapallon toiselle puolelle näyttelyyn tai muuhun tapahtumaan. Esityksessä mainitaan taidetoimikunnille tehtävistä yhteisistä myöntökriteereistä. Mitä ne ovat? Ainakin oikeudenmukaisten laadullisten kriteerien tekeminen on erittäin vaikeaa, kuten edellä kerrotusta esimerkistä käy ilmi. Toteutuessaan esityksen seurauksena tulee olemaan työmetodien muotoutuminen sellaiseksi, että hakijat pisteytetään ylempää hallinnosta annetun ohjeistuksen mukaisesti. Mikä puolestaan tukee taiteilijuuden kaavoittumista. Pitkän tähtäimen kehityskulussa esitys suistaa taiteen marginaalit lainsuojattomaan asemaan, laadusta riippumatta.

Vertaisarviointi on perustunut ajatukseen, että arvioija tuntee taidekentän erityisalan niin perusteellisesti, että hän pystyy kokemuksensa avulla tekemään arvion hakijan taiteellisesta tasosta. Arvioijien määrän vähentäminen ja valmistelun siirtäminen esittelijälle on myös oikeusturvakysymys. Hakijalla on oikeus luottaa siihen, että vertaisarvioinnin tekijä on kompetentti sitä tekemään. Jos toimikuntien (taiteilija)jäsenten määrää vähennetään, ei voida enää taata asiantuntemusta.

Taideostotoimikunnan siirtäminen Valtion taidemuseon yhteyteen ei sinänsä ole huono asia, kunhan eri taidealojen kentän asiantuntemus ja vertaisarviointi tässäkin asiassa säilyvät riittävänä.

Ehdotuksen perustelujen liittyminen hallinnolliseen ajatteluun, ei taidekentän tarpeisiin

Yleisesti katsoen on huolestuttavaa, että monessa esityksen kohdassa ehdotettujen muutosten perusteluiksi annetaan toiminnan tehokkuuden lisääminen. Tehokkuuden lisääminen ei sellaisenaan takaa sitä, että taiteilijoiden työskentelyedellytykset turvataan ja taiteen tukemista parannetaan. Resurssien säästöt näyttäisivät jäävän muutosten myötä kuitenkin pieniksi. Sitä paitsi esimerkiksi esittelymenettely on hallinnollisilta kustannuksiltaan nykyistä vertaisarviointimenettelyä huomattavasti kalliimpi menettely.

Nykyisten säännösten mukaan (Taiteen edistämislaki 3 pykälä) on huolehdittava nimenomaan siitä, että taiteen eri lajit tulevat edustetuksi toimikunnissa. Valtion taidetoimikuntien vähenemisen myötä sekä visuaalisen taiteiden toimikunnan kattaessa monta keskenään hyvin erilaista

alaa, kuten esim. elokuva- ja kuvataide, on vaarana että tuloksellisesti ja tehokkuusnäkökulmasta katsottuna heikommalla olevat alat, kuten kuvataide, jäävät edustuksessa ja apuraha-jaossa tehokkaimpien ja taloudellisin perusteluin laskettujen tuloksellisesti vahvempien visuaalisten taiteiden jalkoihin.

Vaikka ehdotuksessa painotetaan sitä, että on perusteltua nykyistä selkeämmin erottaa hallintoasiat ja tavanomaiset valtionavustusasiat taiteen edistämistehtävistä (sivu 14), ehdotuspaketissa on hyvin pitkälle kyse uuden hallintokulttuurin tuomisesta taiteen alalle ja itse taiteen edistämistehtävä jää tämän varjoon. On kyseenalaista tuoko uusi hallintokulttuuri kovin paljon parannusta taiteen kentälle ja taiteilijoiden työskentelymahdollisuuksiin, päinvastoin osa esille tuoduista ehdotuksista saattaa heikentää esimerkiksi kuvataiteilijoiden asemaa, heikentyneen edustuksen ja vaikutusmahdollisuuksien johdosta.

Kesäkaudelle ajoittuva lausunnonantoaika on ollut haasteellinen pienelle järjestölle, jonka henkilökunta on lomilla heinäkuun.

Taidemaalari liitto ry

Helsingissä 16.8.2010

Puolesta

Maaria Märkälä
Puheenjohtaja

Terhi Aaltonen
Pääsihteeri